

Zbigniew Bereszyński<https://orcid.org/0000-0001-9761-8701>

Piony pomocnicze Służby Bezpieczeństwa w województwie opolskim. Ich potencjał organizacyjno-kadrowy, jego źródła i przemiany oraz wybrane przykłady działalności.

Część II: Piony „A” i „C”

Auxiliary Divisions of the Security Service in the Opole Voivodeship, Its Organisational and Personnel Potential, Their Sources and Transformations as Well as Selected Examples of Activities. Part II: Divisions “A” and “C”

Streszczenie: Piony „A” i „C” Komendy Wojewódzkiej MO i Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Opolu kontynuowały działalność Samodzielnej Sekcji „A” oraz Wydziału X Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Zachowano ciągłość organizacyjną tych struktur oraz ich potencjał organizacyjno-kadrowy, co znacznie odbiegało od sytuacji w innych pionach organizacyjnych aparatu bezpieczeństwa. Kadry miejscowego pionu „A” z czasem nawet się podwoiły. Lata siedemdziesiąte XX w. przyniosły postępujące z upływem czasu zmiany w zakresie mechanizmów rekrutacji i poziomu wykształcenia funkcjonariuszy. Praca pionów „A” i „C” SB w istotnym stopniu warunkowała możliwość działania pionów operacyjnych aparatu bezpieczeństwa, mimo to ich funkcjonariusze przy rekrutacji kadr do nowych struktur policji i Urzędu Ochrony Państwa w 1990 r. zostali potraktowani w sposób wybitnie uprzywilejowany.

Słowa kluczowe: Służba Bezpieczeństwa, piony pomocnicze, województwo opolskie, kadry, organizacja

Abstract: The Voivodeship Headquarters of the Citizens' Militia (*Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej*, KW MO) and the Voivodeship Office of Internal Affairs (*Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych*, WUSW) in Opole Divisions “A” and “C” (*Wydział „A”, Wydział „C”*) continued the activities of the former Voivodeship Office for Public Security (*Wojewódzki Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego*, WUdsBP) Independent Section “A” (*Samodzielna Sekcja „A”*) and Division X (*Wydział X*). Organisational continuity, as well as the personnel and structural potential of these units was maintained – a situation that differed mark-

edly from that in other security apparatus branches. Over time, the staff of the local Division "A" even doubled in number. The 1970s brought gradual changes in recruitment mechanisms and in the educational level of officers. The activities of the Security Service Divisions "A" and "C" played a crucial role in maintaining the operational capacity of the security apparatus. Nevertheless, their officers enjoyed significant privileges in the course of recruitment of personnel for the newly established Police and the Office of State Protection in 1990.

Keywords: Security Service (SB), auxiliary divisions, Opole Voivodeship, personnel, organisation

Artykuł stanowi kontynuację opracowania na temat miejsca i roli pionów pomocniczych „A”, „B”, „C”, „T” i „W” w strukturze organizacyjnej Służby Bezpieczeństwa w woj. opolskim w latach 1957–1990. Pierwsza część była poświęcona strukturze pionów „B”, „T” i „W”, których zadania wiązały się z uzyskiwaniem (aczkolwiek w sposób bierny) nowych informacji na rzecz aparatu bezpieczeństwa¹. Prezentowana obecnie część druga dotyczy problematyki organizacyjno-kadrowej w odniesieniu do pionów „A” i „C”, których rola ograniczała się zasadniczo, choć nie bez znamiennych wyjątków, do gromadzenia i przetwarzania informacji już uzyskanych bądź wytworzonych przez inne pionory organizacyjne SB. W artykule przytoczono również wybrane przykłady działalności pionów „A” i „C” SB oraz w miarę możliwości prześledzono dalsze losy ich funkcjonariuszy w warunkach przełomu ustrojowego.

Zadaniem pionu „A” SB była obsługa innych jednostek organizacyjnych tej służby w zakresie łączności szyfrowanej. Zajmował się on również problematyką kryptograficzną – dekryptażem obcych szyfrów itp. Pion był reprezentowany na szczeblu centralnym przez Biuro „A” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a na poziomie lokalnym przez Samodzielną Sekcję Szyfrów „A” Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej i (od 1983 r.) Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Opolu².

Pion „C”, mówiąc obrazowo, spełniał funkcję zbiorczego banku informacji dla wszystkich pionów SB. Jego zadania obejmowały prowadzenie kartotek i ewidencji operacyjnej, gromadzenie i archiwizowanie innego rodzaju materiałów informacyj-

¹ Z. Bereszyński, *Piony pomocnicze Służby Bezpieczeństwa w województwie opolskim. Ich potencjał organizacyjno-kadrowy, jego źródła i przemiany oraz wybrane przykłady działalności. Część I. Piony „B”, „T” i „W”*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2024, nr 22, s. 178–224.

² P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1, s. 79–80, 85; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 21; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 32–33, 43.

nych, archiwizowanie akt SB oraz udzielanie informacji na użytek innych pionów tej służby z wykorzystaniem przechowywanych akt i materiałów. Na czele pionu stało początkowo Biuro Ewidencji Operacyjnej MSW, przemianowane z początkiem stycznia 1960 r. na Biuro „C”. Lokalną reprezentację pionu stanowił Wydział „C” KW MO / WUSW w Opolu, funkcjonujący do końca 1959 r. jako Wydział Ewidencji Operacyjnej KW MO³. Obsługiwał on nie tylko inne komórki organizacyjne SB, lecz także miejscowe struktury Milicji Obywatelskiej. Tak np. od 1967 r. w jego ramach funkcjonowała składnica akt operacyjnych, dochodzeniowych i administracyjnych Służby Milicji⁴.

Struktura organizacyjna i etaty

Wydział „C” oraz Samodzielna Sekcja Szyfrów „A” KW MO i WUSW w Opolu kontynuowały działalność Wydziału X oraz Samodzielnej Sekcji „A” Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego. Wiązała się z tym ciągłość kadrowa pomiędzy analogicznymi komórkami organizacyjnymi UB i SB: skład osobowy tych ostatnich rekrutował się w znacznej mierze ze struktur sprzed 1957 r.

Organizacyjnym poprzednikiem pionu Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Opolu była Samodzielna Sekcja „A” WUdsBP w Opolu. Według danych z kwietnia 1956 r. dysponowała on łącznie 5 etatami funkcjonariuszy⁵. Działająca później Samodzielna Sekcja „A” KW MO w Opolu w latach sześćdziesiątych XX w. miała do dyspozycji łącznie 10 etatów. Jej ówczesna struktura organizacyjna planowo miała obejmować kierownika, starszego oficera techniki operacyjnej, 4 oficerów techniki operacyjnej i 4 telegrafistki⁶. W 1973 r. przyznano tej sekcji już tylko 6 etatów – oficera starszego i 5 oficerów młodszych⁷.

Organizacyjnym poprzednikiem Wydziału Ewidencji Operacyjnej / Wydziału „C” SB KW MO w Opolu był Wydział X WUdsBP w Opolu. Według danych z maja 1956 r. dysponował on łącznie 17 etatami, a mianowicie 6 etatami funkcjonariuszy i 11 pracowników cywilnych⁸. Realizujący analogiczne zadania Wydział „C” SB KW MO w Opolu liczył w latach sześćdziesiątych XX w. 16 etatów. Jego ówczesna struktura organizacyjna obejmowała etaty naczelnika, 2 kierowników sekcji, 8 ofi-

³ P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa...*, s. 79–80, 85; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 16; *Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów*, oprac. M. Komaniecka-Lyp, Kraków 2017, s. 25–26, 63, 67–70.

⁴ Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej Oddział we Wrocławiu (dalej: AIPN Wr), 0126/1652, Akta osobowe Adama Wróbla, Przebieg służby, k. 14; *ibidem*, Opinia służbowa, 22 IV 1975 r., k. 30.

⁵ AIPN Wr, 356/88, Etat nr 017/29, Samodzielna Sekcja „A” WUdsBP w Opolu, 4 V 1956 r., k. 90–91.

⁶ *Ibidem*, Wykaz porównawczy stanu etatowego jednostek ds. bezpieczeństwa KW MO Opole (grupy uposażenia), b.d., k. 170.

⁷ AIPN Wr, 180/10, t. 5, Etat nr OP/W/SB/0220. Samodzielna Sekcja „A” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 19 II 1973 r., k. 1–3.

⁸ AIPN Wr, 356/88, Etat nr 010/55, Wydział X WUdsBP w Opolu, 4 V 1956 r., k. 98–99.

cerów techniki operacyjnej, starszej maszynistki, 3 starszych oficerów ewidencji operacyjnej i podoficera ewidencji operacyjnej⁹.

W 1973 r. przyznano temu wydziałowi tyle samo etatów. Zatwierdzona wówczas struktura organizacyjna obejmowała dwuosobowe kierownictwo (tj. naczelnika i jego zastępcę), 3 sekcje, zatrudniające odpowiednio 7, 3 i 3 pracowników, a także jednoosobowy sekretariat¹⁰. Sekcja 1 zajmowała się ewidencją i statystyką, a w ramach tego m.in. prowadzeniem kartotek, Sekcja 2 spełniała funkcje analityczno-opiniotawcze, a Sekcja 3 prowadziła archiwum¹¹.

Jak wynika z przytoczonego tu zestawienia, na przestrzeni niemal dwóch dziesięcioleci od dokonanej w latach 1956–1957 reorganizacji aparatu bezpieczeństwa pionów pomocnicze „A” i „C” SB w woj. opolskim w pełni utrzymały lub nawet w większym lub mniejszym stopniu powiększyły potencjał organizacyjno-kadrowy analogicznych jednostek WUdsBP w Opolu. W przypadku Samodzielnej Sekcji „A” doszło nawet, lecz tylko przejściowo, do podwojenia liczby etatów. Podobnie jak w przypadku pionów „B”, „T” i „W”, dokonana na przełomie lat 1956 i 1957 generalna redukcja kadr aparatu bezpieczeństwa w Polsce pozostała zatem bez godnego uwagi wpływu na sytuację w miejscowych pionach „A” oraz ewidencji operacyjnej.

Następne lata i dziesięciolecia na ogół nie przynosiły większych zmian w tym zakresie. Poważniejszych konsekwencji nie miała w szczególności kolejna reorganizacja aparatu bezpieczeństwa, dokonana w 1975 r. w związku ze zmianą podziału administracyjnego kraju. Liczba etatów w Wydziale „C” KW MO spadła wówczas nieznacznie – z 16 do 15, natomiast obsadę Samodzielnej Sekcji „A” KW MO zredukowano do 5 etatów, czyli do stanu wyjściowego sprzed zmian z 1956 r.¹² W marcu 1981 r. miejscowe pionów „A” i „C” SB dysponowały odpowiednio 6 i 18 etatami¹³.

W ostatnim dziesięcioleciu PRL potencjał organizacyjno-kadrowy Samodzielnej Sekcji „A” KW MO / WUSW w Opolu znacznie się wzmocnił. W drugiej połowie 1989 r. dysponowała ona już 11 etatami¹⁴. W mniejszym stopniu wzrosła również obsada Wydziału „C” WUSW w Opolu, który liczył ostatecznie 20 etatów¹⁵.

⁹ *Ibidem*, Wykaz porównawczy stanu etatowego jednostek ds. bezpieczeństwa KW MO Opole (grupy uposażenia), b.d., k. 170.

¹⁰ AIPN Wr, 180/10, t. 7, Etat nr OP/W/SB/0222. Wydział „C” Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Opolu, 19 II 1973 r., k. 1–3.

¹¹ AIPN Wr, 0126/1652, Akta osobowe Adama Wróbla, Opinia służbowa, 1 I 1972 r., k. 20; AIPN Wr, 0125/1805, Akta osobowe Teodora Walkowiaka, Przebieg służby (pracy), k. 17; AIPN Wr, 0126/2001, Akta osobowe Janiny Rojewskiej, Opinia służbowa ppor. Janiny Rojewskiej – oficera Wydziału „C”, 1 I 1972 r., k. 35.

¹² AIPN Wr, 09/64, Etat Służby Bezpieczeństwa woj. opolskiego (projekt), maj 1975 r., k. 156–157. Por. P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa...*, s. 82, 84, 90, 93.

¹³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), 1585/11418, Etat nr OP/W/01/75 KW MO w Opolu, k. 1. Por. P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa...*, s. 82, 84, 90, 93.

¹⁴ AIPN, 1585/11418, Etat nr OP/W/01/75 KW MO w Opolu, k. 1; AIPN, 02206/27, Etat nr OP/W/02/81 WUSW w Opolu, k. 5; Wykaz funkcjonariuszy podlegających weryfikacji, [1990 r.], b.p. – kserokopia w zbiorach prywatnych autora.

¹⁵ AIPN, 02206/27, Etat nr OP/W/02/81 WUSW w Opolu, k. 5.

Kadry – sprawy personalne, obsada stanowisk kierowniczych oraz poziom wykształcenia i kwalifikacje zawodowe funkcjonariuszy

Piony „A” i „C” KW MO / WUSW w Opolu były – jak już zostało powiedziane – spadkobiercami odpowiednich pionów WUdsBP w Opolu także pod względem kadrowym. Jest to szczególnie widoczne na przykładzie kierownictwa tych jednostek.

Pierwszym kierownikiem Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Opolu została por. Matylda Mroczek, kierująca wcześniej analogiczną sekcją WUdsBP. Pozostawała ona na tym stanowisku do przejścia na emeryturę w randze majora w czerwcu 1974 r.¹⁶ Dopiero wtedy kierownictwo sekcji przejął przedstawiciel młodszej kadry funkcjonariuszy SB – kpt. Eugeniusz Kinast, zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od 1960 r. Przed awansowaniem na stanowisko kierownika Samodzielnej Sekcji „A” był on kierownikiem sekcji w Wydziale „T” SB KW MO¹⁷.

Pierwszym naczelnikiem Wydziału Ewidencji Operacyjnej KW MO w Opolu, przemianowanego z początkiem stycznia 1960 r. na Wydział „C” KW MO, był od stycznia 1957 r. kpt. Mieczysław Świdorski, naczelnik Wydziału X WUdsBP (od kwietnia 1955 r.), a wcześniej (od października 1952 r.) zastępca naczelnika Wydziału II WUBP w Opolu, realizującego analogiczne zadania. Pracował on w aparacie bezpieczeństwa od czerwca 1945 r.¹⁸ Przełożeni pozytywnie oceniali jego działalność, o czym świadczy fragment opinii służbowej z grudnia 1960 r.: „Dzięki dobremu opanowaniu i rozpracowaniu materiałów w archiwum oraz właściwej organizacji pracy, jednostki operacyjne w sposób dokładny i szybki informowane są w interesujących ich sprawach, co w dużym stopniu pomaga im w pracy operacyjnej. M[a]j[or] Świdorski sam bierze czynny udział w segregowaniu i kwalifikowaniu materiałów, co pobudza do wydajniejszej pracy podwładnych. Stara się być zawsze tam, gdzie potrzeba jego pomocy lub rady”¹⁹.

Mieczysław Świdorski kierował wydziałem do września 1963 r., gdy – już w stopniu podpułkownika – z uwagi na stan zdrowia przeszedł na emeryturę²⁰. Kolejnym naczelnikiem Wydziału „C” KW MO w Opolu został w październiku 1963 r. ppłk Władysław Lach, zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od sierpnia 1945 r. W przeszłości był on m.in. zastępcą szefa PUBP w Brzesku w woj. krakow-

¹⁶ AIPN Wr, 0126/1560, Akta osobowe Matyldy Mroczek, Przebieg służby, k. 26–28 (PDF). Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 122.

¹⁷ AIPN Wr, 0126/1944, Akta osobowe Eugeniusza Kinasta, Przebieg służby, k. 16; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 18. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 122.

¹⁸ AIPN, 0194/1575, Akta osobowe Mieczysława Świdorskiego, Przebieg służby, k. 51. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szważyk, Warszawa 2005, s. 337; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

¹⁹ AIPN, 0194/1575, Akta osobowe Mieczysława Świdorskiego, Opinia służbowa za okres I i II 1959–20 XII 1960 r., 28 XII 1960 r., k. 84.

²⁰ *Ibidem*, Przebieg służby, k. 51; *ibidem*, Zaświadczenie, 29 V 1976 r., k. 107. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

skim, zastępcą naczelnika Wydziału Szkolenia WUBP w Opolu oraz inspektorem w Inspektoracie Kierownictwa WUdsBP w Opolu. W latach 1957–1963 pracował w Inspektoracie Kierownictwa SB KW MO w Opolu²¹. Z początkiem października 1973 r. powrócił do pracy w tymże inspektoracie, a w latach 1983–1985, do przejścia na emeryturę, zajmował się działalnością wywiadowczą jako kierownik Inspektoratu I SB przy kierownictwie KW MO w Opolu²².

Podobną przeszłością legitymował się Zenon Ziółkowski. Zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od połowy 1949 r., pracował w latach 1951–1956 w Wydziale II WUBP i Wydziale X WUdsBP w Opolu, a od 1957 do 1980 r. w Wydziale Ewidencji Operacyjnej i Wydziale „C” KW MO²³.

W październiku 1973 r. stanowisko naczelnika Wydziału „C” KW MO w Opolu przejął mjr Józef Drewniak. Zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od sierpnia 1953 r., od stycznia 1957 r. jako starszy oficer Wydziału Ewidencji Operacyjnej KW MO zajmował się ewidencją operacyjną, a następnie, od marca tego samego roku, pełnił funkcje kierownika Sekcji I Wydziału Ewidencji Operacyjnej i Wydziału „C” KW MO w Opolu oraz – od maja 1967 do października 1970 r. – zastępcy naczelnika Wydziału „C”²⁴. Do jego ówczesnych obowiązków „należało ewidencjonowanie, przechowywanie, analizowanie i konserwacja materiałów archiwalnych”²⁵. Od listopada 1970 do września 1973 r. był on zastępcą naczelnika Wydziału Kadr KW MO²⁶.

Józef Drewniak kierował Wydziałem „C” KW MO w Opolu do końca czerwca 1980 r., gdy – w stopniu podpułkownika – przeszedł na emeryturę²⁷. Na początku lipca 1980 r. ostatnim już naczelnikiem Wydziału „C” KW MO i WUSW w Opolu został mjr Gustaw Podgórski, dotychczasowy zastępca naczelnika w tymże wydziale²⁸.

Zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od września 1953 r., został zwolniony ze służby z końcem grudnia 1956 r. w ramach dokonanej wówczas reorganizacji aparatu. Jednak już w styczniu 1959 r. ponownie przyjęto go do służby i od tego czasu pracował w Wydziale II SB KW MO w Opolu. Na początku września 1974 r.

²¹ AIPN Wr, 0126/1886, Akta osobowe Władysława Lacha, Przebieg służby, k. 32–33. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 254, 339; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

²² AIPN Wr, 0126/1886, Akta osobowe Władysława Lacha, Przebieg służby, k. 33; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 36. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 217; K. Jasiak, *Kadra WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956. Wybrane biografie* [w:] *Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989. Studia i materiały*, Opole 2012, s. 433–434.

²³ AIPN Wr, 0126/1814, Akta osobowe Zenona Ziółkowskiego, Przebieg służby, k. 14–15; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 16.

²⁴ AIPN Wr, 0126/1780, Akta osobowe Józefa Drewniaka, Przebieg służby, k. 20–21; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 22. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

²⁵ AIPN Wr, 0126/1780, Akta osobowe Józefa Drewniaka, Notatka służbowa, 14 III 1980 r., k. 36.

²⁶ *Ibidem*, Przebieg służby, k. 21.

²⁷ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 22. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

²⁸ AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe Gustawa Podgórskiego, Przebieg służby (pracy), k. 81. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

awansował na stanowisko zastępcy naczelnika tego wydziału, a w połowie grudnia 1979 r. został przeniesiony na równorzędne stanowisko w Wydziale „C” KW MO²⁹.

Jeszcze jako zastępca naczelnika zaczął on mniej lub bardziej samodzielnie kierować pracą wydziału z uwagi na chorobę ówczesnego naczelnika ppłk. Drewniaka³⁰. Na stanowisku naczelnika wydziału pozostawał do połowy czerwca 1990 r., gdy na krótko przed likwidacją SB – w stopniu pułkownika – został na własną prośbę przeniesiony na emeryturę³¹.

Stanowisko naczelnika Wydziału „C” KW MO / WUSW w Opolu pozostawało zatem do końca w rękach funkcjonariuszy pracujących w aparacie bezpieczeństwa jeszcze przed 1957 r. Osoby o podobnej przeszłości przez długi czas zajmowały również stanowisko zastępcy naczelnika.

Pierwszym zastępcą naczelnika Wydziału „C” SB KW MO w Opolu od maja 1967 do października 1970 r. był wspomniany Józef Drewniak, późniejszy naczelnik wydziału³². Kolejnym został na początku listopada 1970 r. mjr Fryderyk Wachowski, dotychczasowy zastępca naczelnika Wydziału Kadr KW MO, zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od listopada 1950 r. (z przerwą w latach 1957–1959, podobnie jak Drewniak)³³. Zakres jego obowiązków obejmował „analizę wszystkich składanych do archiwum spraw ewidencji operacyjnej i wyeliminowanej sieci tajnych współpracowników” oraz prowadzenie sprawozdawczości na użytek Biura „C” MSW i kierownictwa KW MO³⁴.

Przełożeni nie mieli zastrzeżeń do pracy mjr. Wachowskiego. Źródłem poważnych problemów była jednak zarzucana mu skłonność do nadużywania alkoholu, skutkująca m.in. gorszącymi konfliktami w gronie rodzinnym, kompromitującymi Wachowskiego „jako oficera oraz z[astęp]cę naczelnika wydziału”. W związku z tym na początku 1976 r. uznano, że „dla dobra służby winien [on] zostać zwolniony z MO”³⁵. Z końcem stycznia tego samego roku zwolniono go więc ze służby z prawem do emerytury milicyjnej³⁶.

Z początkiem lutego 1976 r. stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału „C” KW MO w Opolu objął kpt. Bronisław Kaczanowski, funkcjonariusz zatrudniony

²⁹ AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe Gustawa Podgórskiego, Przebieg służby (pracy), k. 79, 81. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 119; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

³⁰ AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe Gustawa Podgórskiego, Wniosek personalny, 30 VI 1980 r., k. 126.

³¹ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 82; *ibidem*, Raport dla ministra spraw wewnętrznych, 15 III 1990 r., k. 134; *ibidem*, Karta zwolnienia, 1 VI 1990 r., k. 137.

³² AIPN Wr, 0126/1780, Akta osobowe Józefa Drewniaka, Przebieg służby, k. 21. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

³³ AIPN Wr, 0126/1653, Akta osobowe Fryderyka Wachowskiego, Przebieg służby, k. 14; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 18; *ibidem*, Opinia służbowa, 28 I 1971 r., k. 28. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121.

³⁴ AIPN Wr, 0126/1653, Akta osobowe Fryderyka Wachowskiego, Opinia służbowa, styczeń 1974 r., k. 24.

³⁵ *Ibidem*, Notatka służbowa, 5 I 1976 r., k. 30.

³⁶ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 18; *ibidem*, Sprawozdanie z przeprowadzonego postępowania dyscyplinarnego, 12 XII 1975 r., k. 49. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

w organach MO dopiero od września 1963 r. i pracujący do 1976 w Wydziale Kadr KW MO³⁷. Już w połowie grudnia 1979 r. przeniesiono go jednak na stanowisko kierownika Samodzielnej Sekcji „A” KW MO³⁸. Kolejnym zastępcą naczelnika Wydziału „C” KW MO został wówczas, jak już wspomniano, mjr Gustaw Podgórski i stanowisko to ponownie znalazło się w rękach funkcjonariusza wywodzącego się z UB³⁹.

Pokoleniowa zmiana warty na tym stanowisku dokonała się ostatecznie dopiero na początku września 1980 r., gdy objął je kpt. Józef Macewicz, zatrudniony w aparacie bezpieczeństwa od października 1966 r. i przeniesiony do pionu „C” z Wydziału „B” KW MO w Opolu, gdzie pracował od początku swojej służby w SB⁴⁰. W 1988 r. naraził się on przełożonym lekceważącym stosunkiem do dyscypliny pracy (np. w formie nieusprawiedliwionej nieobecności w pracy). Oceniano, że jego „zachowanie i postępowanie utrudnia prowadzenie właściwej polityki dyscyplinarnej wśród podległych funkcjonariuszy”, co może wskazywać na ogólnie zły stan rzeczy pod tym względem wśród pracowników Wydziału „C” WUSW⁴¹. Zamierzano ukarać go finansowo, ale ostatecznie przychyłono się do jego wniosku o skierowanie na komisyjne badania lekarskie w ramach starań o uzyskanie renty inwalidzkiej. Uznany za niezdolnego do dalszej służby ze względów zdrowotnych, z końcem kwietnia 1989 r. mjr Macewicz został zwolniony z pracy. Ze stanowiska zastępcy naczelnika odszedł już miesiąc wcześniej⁴².

Z początkiem kwietnia 1989 r. ostatnim już zastępcą naczelnika Wydziału „C” WUSW w Opolu został kpt. Jacek Klepacz, awansowany wkrótce potem, w maju tego samego roku, do stopnia majora. Zatrudniony w organach MO od września 1972 r., od 1976 pracował w Wydziale Kadr KW MO / WUSW w Opolu⁴³. Był absolwentem studiów prawniczych na Uniwersytecie Wrocławskim (ukończonych jeszcze przed podjęciem pracy w MO), co korzystnie wyróżniało go na tle innych funkcjonariuszy MO i SB. Pracę zawodową łączył z działalnością w strukturach PZPR. Był członkiem Komitetu Miejskiego PZPR w Opolu i sekretarzem ideologicznym Komitetu

³⁷ AIPN Wr, 0126/1937, Akta osobowe Bronisława Kaczanowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 13, 15. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 121. W publikacji tej nazwisko Bronisława Kaczanowskiego uległo zniekształceniu do postaci „Kaczorowski”!

³⁸ AIPN Wr, 0126/1937, Akta osobowe Bronisława Kaczanowskiego, Przebieg służby (pracy), k. 13, 15. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 2, s. 122.

³⁹ AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe Gustawa Podgórskiego, Przebieg służby (pracy), k. 81. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

⁴⁰ AIPN Wr, 0126/1924, Akta osobowe Józefa Macewicza, Przebieg służby (pracy), k. 12. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

⁴¹ AIPN Wr, 0126/1924, Akta osobowe Józefa Macewicza, Wniosek do zastępcy szefa WUSW ds. SB w Opolu, 28 X 1988 r., k. 19.

⁴² *Ibidem*, Przebieg służby, k. 13; *ibidem*, Raport do szefa WUSW w Opolu, 8 XI 1988 r., k. 10; *ibidem*, Notatka służbowa, 17 XI 1988 r., k. 21; *ibidem*, Wniosek personalny, 20 IV 1989 r., k. 24. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

⁴³ AIPN Wr, 0126/2000, Akta osobowe Jacka Klepacza, Przebieg służby (pracy), k. 22–24. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216.

Zakładowego PZPR, a także pełnił funkcję I sekretarza Oddziałowej Organizacji Partyjnej (OOP) oraz kierował zespołem lektorów KZ PZPR. Na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału „C” WUSW awansował z poparciem swojej organizacji partyjnej (OOP nr 4 przy WUSW), która rekomendowała go „do objęcia stanowiska kierowniczego”, oraz Komitetu Zakładowego PZPR, który przyłączył się do opinii OOP⁴⁴. Kandydaturę Klepacza na stanowisko zastępcy naczelnika poparł również naczelnik Wydziału „C” WUSW ppłk Podgórski. W odnośnym wniosku personalnym wyraził on opinię, że „[k]pt. Jacek Klepacz posiada wszelkie uwarunkowania, by w przyszłości zostać naczelnikiem Wydz[iału] »C« WUSW w Opolu”⁴⁵.

Świetnie zapowiadająca się kariera resortowa Klepacza została jednak niespodziewanie szybko przerwana w związku z przełomem ustrojowym w Polsce w latach 1989–1990. W marcu 1990 r., u progu zbliżającej się nieuchronnie likwidacji SB, wystąpił on do ministra spraw wewnętrznych z wnioskiem o „zwolnienie ze służby w organach MO z uwagi na nabycie uprawnień emerytalnych”⁴⁶. Zwolniono go w połowie lipca 1990 r.⁴⁷

Do początku lat siedemdziesiątych XX w. wśród funkcjonariuszy pionów „A” i „C” SB w woj. opolskim (podobnie jak w pionach „B”, „T” i „W”) najliczniejszą grupę stanowiły osoby przeszkolone zawodowo w trybie szkoły operacyjnej czy krótkoterminowych kursów, organizowanych dla funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa ogólnie bądź pod kątem specyficznych potrzeb poszczególnych pionów aparatu. Szkoły operacyjne lub kursy o charakterze ogólnym ukończyli m.in. Władysław Lach (zatrudniony w pionie „C” w latach 1963–1973)⁴⁸, Władysław Podgórski (zatrudniony w pionie „C” w latach 1979–1990)⁴⁹, Mieczysław Świdorski (zatrudniony w pionach ewidencji operacyjnej UB i SB w latach 1952–1963)⁵⁰ oraz Fryderyk Wachowski (zatrudniony w pionie „C” w latach 1970–1976)⁵¹. Zygmunt Mackiewicz

⁴⁴ AIPN Wr, 0126/2000, Akta osobowe Jacka Klepacza, Opinia polecająca, 29 II 1989 r., k. 59.

⁴⁵ *Ibidem*, Wniosek personalny, 23 II 1989 r., k. 60.

⁴⁶ *Ibidem*, Raport do ministra spraw wewnętrznych, 28 III 1989 r., k. 64.

⁴⁷ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 24. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 216. W późniejszym czasie żona Jacka Klepacza – Apolonia – zrobiła karierę polityczną jako działaczka Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Była ona m.in. wicewojewodą opolskim (1997 r.) oraz senatorem RP w latach 2001–2005 (*Apolonia Klepacz*, <http://ww2.senat.pl/k5/senat/Senator/klepacz.htm>, dostęp 22 V 2025 r.).

⁴⁸ Ukończył kurs specjalny (podoficerski) dla pracowników aparatu bezpieczeństwa przy WUBP w Krakowie w 1945 r. oraz kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB w 1968 r. AIPN Wr, 0126/1886, Akta osobowe Władysława Lacha, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 37.

⁴⁹ W roku akademickim 1973/1974 ukończył kurs SB w ramach Wyższej Szkoły Oficerskiej MO im. Franciszka Józwiaka w Szczytnie. AIPN Wr, 0163/84, t. 1, Akta osobowe Władysława Podgórskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 80.

⁵⁰ Ukończył w 1947 r. sześciotygodniowy kurs szefów powiatowych urzędów bezpieczeństwa publicznego. AIPN, 0194/1575, Akta osobowe Mieczysława Świdorskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 53.

⁵¹ W roku akademickim 1950/1951 ukończył sześciomiesięczny kurs Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Pleszewie. AIPN 0126/1653, Akta osobowe Fryderyka Wachowskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 17.

(pion „C”) ukończył w 1952 r. półroczny kurs Szkoły Międzywojewódzkiej Aparatu Bezpieczeństwa w Katowicach, a dziesięć lat później także specjalistyczny kurs oficerski Biura „C” MSW⁵².

Podnoszeniu kwalifikacji zawodowych funkcjonariuszy służyły także różnego rodzaju kursy o charakterze zasadniczo cywilnym. Tak np. Roman Dawidowski, funkcjonariusz Sekcji 3 (archiwalnej) Wydziału „C” KW MO, ukończył zaoczny kurs archiwistyczny I stopnia w Poznaniu⁵³. Od 1963 r. uczęszczał on również na czteroletni kurs języka niemieckiego, organizowany przy KW MO w Opolu. Znajomość tego języka mogła być bardzo przydatna w pracy miejscowej SB z uwagi na etniczną specyfikę woj. opolskiego, zamieszkanego w znacznej mierze przez ludność o niemieckiej orientacji narodowej⁵⁴.

Część kadry oficerskiej ukończyła resortowe szkoły oficerskie o charakterze szkół zawodowych, kształcące w cyklu rocznym bądź dwuletnim. Roczną szkołę oficerską SB ukończyli m.in. Józef Drewniak (pion „C”) ⁵⁵, Władysław Lach (pion „C”) ⁵⁶, Gustaw Podgórski (pion „C”) ⁵⁷. Jacek Klepacz (pion „C”) ukończył w trybie zaocznym dwuletnią Szkołę Oficerską MO w Szczytnie⁵⁸.

Niektórzy funkcjonariusze ukończyli szkoły oficerskie zajmujące się kształceniem kadr dla określonych pionów organizacyjnych aparatu bezpieczeństwa. Jak już wspomniano w pierwszej części opracowania, Władysław Mrozek (piony „B” i „C”) ukończył roczną szkołę Biura „B” Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego⁵⁹, Józef Macewicz (piony „B” i „C”) – Szkołę Oficerską Obserwacji Zewnętrznej SB MSW⁶⁰, a Eugeniusz Kinast (piony „T” i „A”) – roczną szkołę oficerów techniki operacyjnej, podległą Biuru „T” MSW⁶¹.

⁵² AIPN Wr, 0126/1817, Akta osobowe Zygmunta Mackiewicza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 14.

⁵³ AIPN Wr, 0126/1847, Akta osobowe Romana Dawidowskiego, Opinia służbowa kpt. Romana Dawidowskiego, 20 I 1974 r., k. 20.

⁵⁴ *Ibidem*, Opinia służbowa ppor. Romana Dawidowskiego oficera ewidencji operacyjnej Wydziału „C” KW MO Opole, 2 VI 1964 r., k. 19.

⁵⁵ AIPN Wr, 0126/1780, Akta osobowe Józefa Drewniaka, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 23.

⁵⁶ AIPN Wr, 0126/1886, Akta osobowe Władysława Lacha, Ankieta personalna, 20 XII 1974 r., k. 10.

⁵⁷ AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe Gustawa Podgórskiego, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 83.

⁵⁸ Arkusz słuchacza Szkoły Oficerskiej MO w Szczytnie, 17 VIII 1962 – 16 VI 1974 r., k. 16–18; AIPN Wr, 0126/2000, Akta osobowe Jacka Klepacza, Wniosek o nadanie stopnia porucznika Milicji Obywatelskiej, 22 IV 1976 r., k. 36.

⁵⁹ AIPN Wr, 0126/1791, Akta osobowe Władysława Mrozka, Charakterystyka służbowa, 28 I 1959 r., k. 24; *ibidem*, Opinia służbowa, 28 II 1966 r., k. 25; *ibidem*, Opinia służbowa, 25 I 1974 r., k. 27.

⁶⁰ AIPN, 0604/906, Akta osobowe Zdzisława Kuca, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 165; AIPN Wr, 0126/1924, Akta osobowe Józefa Macewicza, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 14.

⁶¹ AIPN Wr, 0126/1944, Akta osobowe Eugeniusza Kinasta, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 20; *ibidem*, Świadectwo ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, 31 VII 1962 r., k. 23; AIPN Wr, 0126/2054, Akta osobowe Edwarda Wieliczki, Przebieg przeszkolenia funkcjonariusza SB, k. 62; *ibidem*, Świadectwo ukończenia szkoły oficerskiej SB MSW, [1969 r.], k. 66. Wieliczko ukończył szkołę w trybie zaocznym.

Funkcjonariusze z wykształceniem średnim mogli się ubiegać o przyjęcie do resortowych szkół oficerskich, mających od 1972 r. status wyższych szkół zawodowych, bądź o stopień młodszego chorążego i kolejne stopnie w ustanowionym w 1974 r. korpusie chorążych. Kadry dla tego korpusu były kształcone w resortowych szkołach chorążych. Istniała także możliwość zdania egzaminu na stopień młodszego chorążego w trybie eksternistycznym. Z możliwości tej skorzystali Alicja Jacuk, Danuta Kubik, Wojciech Majchrzak i Krystyna Ogórek z d. Dziura z pionu „A”. Troje z nich – Jacuk, Majchrzak i Ogórek – ukończyło wcześniej resortowe szkoły podoficerskie (zob. aneks 2).

Część funkcjonariuszy nie miała przeszkolenia zawodowego odbytego w regularny sposób, mimo to możliwe było nawet pełnienie przez nich wysokich funkcji kierowniczych. Przykładem może być Matylda Mroczek, wieloletnia kierowniczka Samodzielnej Sekcji „A” SB KW MO w Opolu. Według opinii służbowej wystawionej w 1963 r. nie przechodziła ona szkolenia zawodowego w trybie stacjonarnym⁶².

Wśród funkcjonariuszy pionów „A” i „C” SB w woj. opolskim (podobnie jak w przypadku funkcjonariuszy pionów „B”, „T” i „W”) zdecydowanie przeważały osoby z wykształceniem średnim. Część z nich osiągnęła ten poziom, gdy już pracowała w aparacie bezpieczeństwa, doksztalając się w systemie zaocznym lub wieczorowym⁶³.

Spora grupa byłych funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa zwolnionych ze służby pod koniec 1956 r. ukończyła w następnych latach, w ramach adaptacji do życia cywilnego, Technikum Hutnicze w Zawadzkiem. Część z nich została w późniejszym czasie przyjęta do pracy w SB. Było tak m.in. w przypadku Władysława Imbrasa, Gustawa Podgórskiego i Fryderyka Wachowskiego, późniejszych funkcjonariuszy pionu „C” (zob. aneks 3). Technikum Hutnicze w Zawadzkiem ukończył w 1958 r. również Henryk Kozimala, późniejszy funkcjonariusz pionów III i „C”, mimo że legitymował się on już wykształceniem średnim jako absolwent technikum handlowego⁶⁴.

Wymóg posiadania wykształcenia średniego nie był jednak bezwzględnie egzekwowany. Niektórzy funkcjonariusze SB do końca pozostali tylko przy wykształceniu podstawowym, mimo że niektórzy z nich uzyskali w różnym czasie stopnie oficerskie. Było tak m.in. w przypadku por. Władysława Mrozka, pracującego

⁶² AIPN Wr, 0126/1560, Akta osobowe Matyldy Mroczek, Opinia służbowa za okres I I 1961 – 31 V 1963 r., dokument z 12 VI 1963 r., k. 35 (PDF).

⁶³ Nie wszyscy jednak potrafili sprostać wymogom w tym zakresie. Zygmunt Jezierski, funkcjonariusz Samodzielnej Sekcji „A” KW MO, zakończył edukację w 1961 r. na poziomie ósmej klasy w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących. Przerabiał tę klasę przez trzy lata i na tym poprzestał. Mimo to od 1959 r. był już oficerem w stopniu podporucznika, a służbę w SB zakończył w 1980 r. w randze kapitana. AIPN Wr, 0126/1784, Akta osobowe Zygmunta Jezierskiego, Przebieg służby, k. 26, 28; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 30; *ibidem*, Opinia za 1961 i 1962 r., 15 XII 1962 r., k. 44.

⁶⁴ AIPN Wr, 0126/1854, Akta osobowe Henryka Kozimali, Życiorys, 26 VII 1955 r., k. 3; *ibidem*, Podanie do KW MO w Opolu, 26 X 1958 r., k. 15.

w pionie „A”/„B” UB od 1952 r. i pionach „B” i „C” SB od 1957 do 1978 r., oraz kpt. Cecylii Nowosielskiej, zatrudnionej w pionie IX UB od 1951 r. oraz w pionie „C” SB w latach 1957–1987⁶⁵.

Takim samym poziomem wykształcenia legitymował się ppor. Adam Wróbel, prowadzący w latach 1967–1975 – jako funkcjonariusz Sekcji 3 Wydziału „C” KW MO – składnicę akt archiwalnych pionu MO. Jeszcze w styczniu 1972 r. oceniano, że mimo braku średniego wykształcenia „odpowiada [on wymogom stawianym] na zajmowanym stanowisku. Nabyte doświadczenie i własna inicjatywa pozwalają mu na rozwiązywanie problemów [właściwych dla] jego stanowiska pracy”⁶⁶. W kwietniu 1975 r. widziano jednak sprawę już nieco inaczej, uznano, że „nie rokuje perspektyw pracy w organach MO”⁶⁷. W uzasadnieniu tej opinii pisano m.in.: „Przez szereg lat wywiązywał się z tej pracy dobrze. Był to w zasadzie jednak etap organizacji składnicy [akt] i nie wymagał złożonych czynności i większego procesu myślenia, toteż dzięki cechującej go pracowitości, sumienności i właściwemu zdyscyplinowaniu mógł w tym czasie nieskomplikowanym zadaniom sprostać. W dobie obecnie wzrastających wymogów analityczno-informacyjnych w pracy archiwalnej jego poziom wiedzy zawodowej (brak szkoły oficerskiej) i przygotowania ogólnego stawia go wyraźnie w rzędzie nienadążających za wymogami pracowników”⁶⁸. Przykład ten dobrze ilustruje postępujący z upływem czasu, zwłaszcza od początku lat siedemdziesiątych XX w., wzrost wymagań w odniesieniu do poziomu wykształcenia funkcjonariuszy.

Przyjmowani do pracy w SB absolwenci szkół średnich reprezentowali najróżniejsze specjalności zawodowe. W pionie „A” SB, podobnie jak w pionie „T”, z oczywistych względów preferowano osoby wykształcone w zawodzie elektryka oraz pokrewnych, a także tych związanych z łącznością, jak np. technik telekomunikacji. Świadczy o tym m.in. resortowa kariera Eugeniusza Kinasta, legitymującego się dyplomem technika telekomunikacji (zob. aneks 3).

Podobnie jak w innych pionach organizacyjnych SB, część funkcjonariuszy pionu „A” w woj. opolskim miała za sobą zasadniczą służbę wojskową. Odbywali ją m.in. Zbigniew Grygiel, Władysław Śliwa (pion „A”) i Bronisław Horłaty (pion „B”). Ten ostatni służył w Wojskach Ochrony Pogranicza, podlegających od 1972 r. Ministerstwu Spraw Wewnętrznych⁶⁹.

⁶⁵ AIPN Wr, 0126/1791, Akta osobowe Władysława Mrozka, Przebieg służby, k. 17–18; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 19; AIPN Wr, 0126/1907, Akta osobowe Cecylii Nowosielskiej, Przebieg służby, k. 18–19; *ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 20. Władysław Mrozek w 1956 r. został mianowany chorążym, a w 1970 porucznikiem. Cecylia Nowosielska została mianowana na pierwszy stopień oficerski w 1965 r. Stopień kapitana otrzymała w 1983 r.

⁶⁶ AIPN Wr, Akta osobowe Adama Wróbla, Opinia służbowa, I I 1972 r., k. 20.

⁶⁷ *Ibidem*, Opinia służbowa Adama Wróbla, 22 IV 1975 r., k. 31.

⁶⁸ *Ibidem*, k. 30.

⁶⁹ AIPN Wr, 0126/1927, Akta osobowe Zbigniewa Grygiela, Życiorys, b.d., k. 7; AIPN Wr, PF257/3, Akta osobowe Władysława Śliwy, Życiorys, 8 IX 1965 r., k. 3.

Także w miejscowych pionach „A” i „C” z upływem czasu rosła stopniowo liczba funkcjonariuszy legitymujących się wyższym wykształceniem cywilnym lub resortowym. Byli to najczęściej funkcjonariusze kończący studia w trybie zaocznym na cywilnych uczelniach wyższych. Tak np. Władysław Lach (pion „C”) ukończył już w 1964 r. studia magisterskie historyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu⁷⁰, a Gustaw Podgórski (pion „C”) w 1980 r. studia magisterskie w zakresie nauk politycznych na Uniwersytecie Wrocławskim⁷¹. Władysław Śliwa (pion „A”) ukończył w 1981 r. zaocznie Akademię Ekonomiczną we Wrocławiu. Jako osoba z wykształceniem wyższym dopełnił następnie swoje resortowe kwalifikacje zawodowe, kończąc w 1983 r. Studium Podyplomowe Akademii Spraw Wewnętrznych⁷².

Dobłą ilustrację tego, jak z upływem czasu zmieniał się poziom cywilnego wykształcenia funkcjonariuszy SB, może stanowić m.in. rozwój sytuacji w Wydziale „C” KW MO / WUSW w Opolu. W maju 1975 r. wśród 16 funkcjonariuszy mających stanowić obsadę kadrową tego wydziału nie było żadnej osoby z wykształceniem wyższym: 12 osób legitymowało się wykształceniem średnim, 2 – podstawowym, 1 – wyższym niepełnym i 1 – niepełnym średnim⁷³. Od września 1978 do połowy stycznia 1988 r. w wydziale tym pracował por./kpt. Stanisław Ślaskowski, legitymujący się – jako absolwent Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie – wykształceniem wyższym. W 1989 r. wykształcenie wyższe (cywilne) mieli z pewnością ppłk Gustaw Podgórski (naczelnik wydziału) i mjr Jacek Klepacz (zastępca naczelnika) – zob. aneks 3.

Niestety, brakuje analogicznych danych z 1975 r. dla pionu „A”. W 1989 r. w Samodzielnej Sekcji „A” WUSW w Opolu pracowały co najmniej 2 osoby z wyższym wykształceniem – Władysław Śliwa (kierownik sekcji) i Wojciech Majchrzak.

Przedstawione powyżej dane na temat poziomu wykształcenia funkcjonariuszy pionów „A” i „C” zostały zgromadzone w wyniku analizy akt personalnych ok. 30 osób. Dane te zostały zestawione w ujęciu statystycznym w aneksie 4.

Praca w pionie „C” SB, podobnie jak wcześniej w analogicznych pionach UB, nie wymagała zasadniczo sprawności w zakresie pracy operacyjnej. Z uwagi na specyfikę zadań realizowanych przez te piony bardziej pożądana była sprawność w pracach biurowych⁷⁴. Z tego względu zdarzały się przypadki przenoszenia tam

⁷⁰ AIPN Wr, 0126/1886, Akta osobowe Władysława Lacha, Życiorys, b.d., k. 8.

⁷¹ AIPN Wr, 0126/2056, Akta osobowe Gustawa Podgórskiego, Wniosek personalny, 30 VI 1980 r., k. 126; *ibidem*, Wniosek o nadanie stopnia podpułkownika Milicji Obywatelskiej, 26 V 1982 r., k. 127.

⁷² AIPN Wr, Pf 157/3, Akta osobowe Władysława Śliwy, Świadcstwo ukończenia Studium Podyplomowego, 30 IX 1983 r., k. 109.

⁷³ AIPN Wr, 09/64, Propozycje personalnej obsady etatowej Wydziału „C” KW MO w Opolu, 23 V 1975 r., k. 141. Osobą z niepełnym wykształceniem wyższym była Wacława Krysta z d. Kubiak, absolwentka dwuletniego studium nauczycielskiego. AIPN Wr, 0126/2057, Akta osobowe Wacławy Kubiak, Ankieta personalna, 20 VI 1962 r., k. 3.

⁷⁴ W związku z tym nie jest niczym zaskakującym, że stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału „C” KW MO / WUSW w Opolu było powierzane m.in. funkcjonariuszom pracującym wcześniej w Wydziale Kadr KW MO / WUSW, takim jak Fryderyk Wachowski, Bronisław Kaczanowski i Jacek Klepacz.

funkcjonariuszy, którzy nie sprawdzali się w pracy operacyjnej w innych pionach aparatu bezpieczeństwa. Szczególnie wymownym tego przykładem jest ścieżka kariery zawodowej Mieczysława Świdierskiego, wieloletniego naczelnika wydziałów ewidencji operacyjnej UB i SB w Opolu. W latach 1948–1952 był on kolejno szefem Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Strzelcach Opolskich oraz szefem PUBP w Brzegu. W październiku 1952 r. przeniesiono go jednak na stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału II WUBP w Opolu, zajmującego się ewidencją operacyjną⁷⁵. W uzasadnieniu wniosku z listopada 1951 r. kierownictwo WUBP wystawiło mu następującą charakterystykę: „Sam jako taki jest pracowity i dużo poświęca czasu, jednak jego praca nie przynosi konkretnych wyników, gdyż ogranicza on się jedynie do pracy biurowej. Poza tym brak jemu szerszego zmysłu operacyjnego, który winien cechować jego pracę”⁷⁶.

Podobnie było w przypadku kpt. Henryka Kozimali, wieloletniego funkcjonariusza Wydziału III KW MO w Opolu. Przełożeni zarzucali mu, że w pracy operacyjnej jest „chaotyczny, niesystematyczny i mało wnikliwy”. Dotyczyło to m.in. pracy z agenturą. Miał przejawiać w tej dziedzinie „mało inicjatywy”, a pozyskiwane przez niego informacje nie były obiektywne, lecz zawierały „stereotypowe stwierdzenia, najczęściej bez głębszej treści operacyjnej”. Oceniano: „Pracuje wiele, ale bez zastanowienia się, czy daje to jakieś efekty”. W związku z tym już w 1972 r. uprzedzono go o „nieprzydatności do służby na zajmowanym stanowisku”⁷⁷. Ostatecznie z początkiem listopada 1980 r. został on na własną prośbę przeniesiony na stanowisko kierownika sekcji w Wydziale „C” KW MO⁷⁸, gdzie praca jego „miała już inny charakter, gdyż była pozbawiona elementów operacyjnych”⁷⁹. Jednak również tamtejsza jego działalność nie satysfakcjonowała przełożonych. Oceniano: „Staranny, lecz niesystematyczny w pracy. Za mało wydajny”⁸⁰.

Mała przydatność w pracy operacyjnej była także główną przyczyną, dla której do Wydziału „C” KW MO w Opolu trafił w 1965 r. Roman Hajdo, zatrudniony wcześniej w Referacie ds. Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej MO w Nysie, gdzie zajmował się problematyką właściwą dla pionu II SB. W opinii służbowej z grudnia 1984 r. zarzucano mu m.in., że zajmował się „więcej pracą ustaleniuowo-biurową niż konkretną pracą operacyjną w sprawach [operacyjnych] i z tajny-

⁷⁵ AIPN, 0194/1575, Akta osobowe Mieczysława Świdierskiego, Przebieg służby, k. 51. Por. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1, s. 336, 343 i 350.

⁷⁶ AIPN, 0194/1575, Akta osobowe Mieczysława Świdierskiego, Wniosek do dyrektora Departamentu Kadr MBP w Warszawie, 29 XI 1951 r., k. 72.

⁷⁷ AIPN Wr, 0126/1854, Akta osobowe Henryka Kozimali, Opinia służbowa, 30 V 1972 r., k. 32–33.

⁷⁸ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 21.

⁷⁹ *Ibidem*, Notatka służbowa, 17 V 1983 r., k. 43.

⁸⁰ *Ibidem*, Opinia służbowa za okres 17 XI 1978 – 15 III 1982 r., 29 III 1982 r., k. 38. Z końcem września 1983 r. kpt. Kozimala został na własną prośbę, motywowaną stanem zdrowia, zwolniony ze służby z prawem do emerytury milicyjnej. *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 21; *ibidem*, Raport dla ministra spraw wewnętrznych, 20 IV 1983 r., k. 40; *ibidem*, Raport dla komendanta wojewódzkiego MO w Opolu, 9 III 1983 r., k. 41; *ibidem*, Notatka służbowa, 26 III 1983 r., k. 54.

mi współpracownikami”. Pisano: „Cechuje go uparta niechęć do organizowania nowych, wartościowych źródeł informacji w postaci tajnych współpracowników oraz kurczowe trzymanie się dotychczas posiadanych tajnych współpracowników, którzy do współpracy byli pozyskani w latach ubiegłych i aktualnie posiadają małą wartość operacyjną. [...] na zwracane uwagi reagował raczej negatywnie, oburzając się i twierdząc, jakoby robił więcej od innych”. Zarzucano mu też zaniedbywanie się „w szkoleniu zawodowym i politycznym”⁸¹.

W maju 1965 r. zapadła decyzja o przeniesieniu Hajdy do pracy w Wydziale „C” KW MO w Opolu. Formalne uzasadnienie stanowił jego stan zdrowia, określony w orzeczeniu komisji lekarskiej⁸², faktycznie chodziło raczej o pozbycie się go z Nysy. W każdym razie sam Hajdo, odpowiadając na zarzuty dotyczące tego, jak wywiązuje się ze swoich obowiązków w Wydziale „C” KW MO, skarżył się, że przeniesiono go z Nysy do Opola, „nie uwzględniając faktu, że pracuje na miejscu w stosunkowo dobrych warunkach zdrowotnych”.

Również jego praca w pionie „C” zaczęła być negatywnie oceniana przez przełożonych. W opinii służbowej ze stycznia 1974 r. zarzucano mu słabe tempo i niską wydajność pracy: „[...] od 1969 do 20 grudnia 1973 r. pracował nad wybrakowaniem, uporządkowaniem oraz zewidencjonowaniem akt w niewielkim pomieszczeniu archiwalnym. [...] mimo upływu tylu lat wybrakowanie i uporządkowanie akt w tym pomieszczeniu nie zostało dotąd zakończone, chociaż czynności tych nie łączono z obowiązkiem oprawiania i konserwacji analizowanych akt administracyjno-operacyjnych”. Zarzucano Hajdzie również „bardzo nikłe” rezultaty pracy w działaniach na rzecz opisanego historii organów bezpieczeństwa na Opolszczyźnie, podjętych w 1973 r. w związku ze zbliżającym się trzydziestoleciem UB i SB: „Do chwili obecnej nie przedłożył ani jednego zakończonego opracowania, podczas gdy inny równolegle wykonujący te same czynności pracownik opracował w tym czasie 5 nielegalnych organizacji, 6 wrogich aktów oraz wypełnił 68 kwestionariuszy” dla osób wymienianych w opracowywanych aktach⁸³.

Pion „C” bywał traktowany również jako swoiste miejsce „zesłania” dla funkcjonariuszy, którzy zostali z odmiennych powodów uznani za niekwalifikujących się do pracy w innych pionach SB bądź MO. Świadczy o tym m.in. przypadek wspomnianego mjr. Fryderyka Wachowskiego, który został przeniesiony do pionu „C” z przyczyn dyscyplinarnych. Chodziło o rażące nieprawidłowości finansowe w kole łowieckim, którego był prezesem. W związku z tą sprawą zostało wszczęte postępowanie dyscyplinarne, w którego wyniku kierownictwo KW MO ukarało go naganą. Uznano za celowe również przeniesienie go ze stanowiska zastępcy naczelnika

⁸¹ AIPN Wr, 0251/24, Akta osobowe Romana Hajdy, Opinia służbowa, 31 XII 1964 r., k. 57.

⁸² *Ibidem*, Protokół posiedzenia Komisji przy Komendzie Wojewódzkiej MO w Opolu, powołanej zgodnie z Zarządzeniem nr 95 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 5 maja 1959 r., odbytego w dniu 15 V 1965 r., k. 62–63.

⁸³ *Ibidem*, Opinia służbowa kpt. Hajdo Romana, 28 I 1974 r., k. 66.

Wydziału Kadr KW MO na równorzędne stanowisko w Wydziale „C” KW MO, co nastąpiło z początkiem listopada 1970 r.⁸⁴

W tym samym roku do pracy w Wydziale „C” KW MO w Opolu został przeniesiony także por. Władysław Mrozek, zatrudniony od 1952 r. w pionie „B” aparatu bezpieczeństwa. Głównym powodem tego były fakty wskazujące na jego dekonspirację jako niejawnego funkcjonariusza SB. Poza tym był on zaliczany do najsłabszych pracowników Wydziału „B” KW MO. Mimo stopnia oficerskiego pozostawał osobą z wykształceniem podstawowym, nie dbał o uzupełnianie „wiedzy ogólnej, politycznej i zawodowej”. Negatywnie oceniano jego pracę również po przeniesieniu do pionu „C”. Według przełożonych nie przejawiał on „inicjatywy i chęci w kierunku należytego realizowania zleconych czynności”, zwracane mu uwagi przyjmował „z oporem”, często przebywał na zwolnieniach lekarskich, a w 1973 r. zagubił czasowo dokumenty służbowe⁸⁵. Ostatecznie w 1978 r. uznano, że „[m]imo cechującej go ofiarności i zaangażowania nie nadaje się do wykonawstwa wzrastających zadań służbowych z uwagi na brak przeszkolenia zawodowego i [z racji] posiadanego wykształcenia podstawowego”⁸⁶. Z końcem listopada tego roku został on na własną prośbę zwolniony ze służby i uznany komisyjnie za inwalidę z prawem do emerytury milicyjnej⁸⁷.

Piony „A” i „C” SB w działaniu. Przykłady

Piony „A” i „C” SB, podobnie jak piony „B”, „T” i „W”, spełniały funkcję służebną w stosunku do pionów operacyjnych SB. Stanowiły nieocenione źródło informacji, pomocnych w sprawowaniu nadzoru nad różnymi środowiskami społecznymi oraz w zapobieganiu niepożądanym zjawiskom i zdarzeniom. Informacje te stawały się nierzadko podstawą różnego rodzaju działań o charakterze prewencyjnym bądź represyjnym.

Dla zilustrowania omawianej problematyki przytoczono poniżej kilka przykładów. Oczywiście jest to zaledwie wierzchołek góry lodowej – dla pełnego zaprezentowania roli pionów pomocniczych SB w woj. opolskim konieczne byłoby kompleksowe opisanie działalności miejscowych struktur tej służby, ponieważ

⁸⁴ AIPN Wr, 0126/1653, Akta osobowe Fryderyka Wachowskiego, Opinia służbowa, 28 I 1971 r., k. 28. Wystawiający tę opinię I zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Opolu płk Józef Spisak wyraził następujący pogląd: „Jeśli mjr Fryderyk Wachowski do końca wyzbędzie się dotychczasowych ujemnych nawyków, jeśli wykonywana praca społeczna będzie właściwie przez niego rozumiana i przeznaczana wyłącznie na ogólnospołeczne cele – to nie będzie przeszkód, aby mógł stać się pełnowartościowym pracownikiem aparatu Służby Bezpieczeństwa”.

⁸⁵ AIPN Wr, 0126/1791, Akta osobowe Władysława Mrozka, Opinia służbowa za okres I I 1972 – I I 1974 r., 25 I 1974 r., k. 27.

⁸⁶ *Ibidem*, Raport dla ministra spraw wewnętrznych, 1 VI 1978 r., k. 41.

⁸⁷ *Ibidem*, Przebieg służby (pracy), k. 19; *ibidem*, Orzeczenie nr 144/78 Wojewódzkiej Komisji Lekarskiej przy Zarządzie Zdrowia i Spraw Socjalnych KW MO w Opolu, 30 VIII 1978 r., k. 44–45.

korzystanie z usług tych pionów było zjawiskiem nagminnym, a w przypadku pionu „C” – z uwagi na konieczność rejestrowania i ewidencjonowania prowadzonych spraw – absolutnie powszechnym.

Dobłą ilustrację tego, jak wyglądała praca w pionie „C” opolskiej SB, stanowią informacje zawarte w aktach personalnych kpt. Władysława Imbrasa, w latach 1961–1977 funkcjonariusza Sekcji 2 Wydziału „C” KW MO, realizującej zadania analityczno-opiniotwórcze, a od 1967 r. kierownika tej sekcji. W opinii służbowej wystawionej mu w grudniu 1964 r. pisano m.in., że w latach 1959–1962 zajmował się on opiniowaniem osób ubiegających się o możliwość wyjazdu za granicę. W dalszej części tego dokumentu czytamy: „Obecnie od 1962 r. sporządza pisemne streszczenia i analizy z akt archiwalnych na zapotrzebowanie jednostek operacyjnych, selekcjonuje i przygotowuje dokumenty oraz materiały archiwalne do zniszczenia, analizuje i opracowuje materiały do [mikro]filmowania. Przez dłuższy okres [...] analizował sprawy oraz teczki personalne i [teczki] pracy tajnych współpracowników, składane do archiwum. [...] przez kilka miesięcy wykonywał czynności związane ze sporządzeniem zestawienia faktów wrogiej działalności reakcyjnego podziemia na terenie woj. opolskiego w latach 1945–1960”⁸⁸. W opinii służbowej z lutego 1977 r. pisano: „Realizuje zadania służbowe związane z szeroko pojętym opiniowaniem osób ubiegających się o określone uprawnienia, względnie na żądanie jednostek operacyjnych obu służb [tj. MO i SB – Z.B.]. [...] zajmuje się również wystawianiem opinii i zaświadczeń dla byłych funkcjonariuszy MO i SB oraz instancji [w oryginale: instytucji – Z.B.] partyjnych i organizacji społecznych”⁸⁹. W notatce służbowej z czerwca tego samego roku stwierdzono: „Do jego obowiązków należało codzienne czytanie różnego rodzaju dokumentów archiwalnych i sporządzanie na ich podstawie odpowiednich opracowań, streszczeń oraz analiz i opinii”⁹⁰.

Bieżącą działalność Sekcji 3 (archiwalnej) Wydziału „C” KW MO w Opolu ilustrują następujące informacje z akt personalnych kpt. Romana Dawidowskiego, funkcjonariusza tej sekcji w latach 1967–1985, a od listopada 1980 r. także jej kierownika: „Do zakresu jego pracy należy przyjmowanie do archiwum zakończonych, względnie zaniechanych spraw ewidencji operacyjnej, [teczek] wyeliminowanych tajnych współpracowników, [teczek] zaniechanych kandydatów [na TW], wypożyczanie akt dla jednostek Służby Bezpieczeństwa, sporządzanie z nich streszczeń, konserwacja akt itp.”⁹¹.

Pion „C” w relacjach z innymi pionami SB spełniał przeważnie zadania prowadzące się do rejestrowania rozpracowywanych spraw i osób będących obiektem

⁸⁸ AIPN Wr, 0251/25, Akta osobowe Władysława Imbrasa, Opinia służbowa, 31 XII 1964 r., k. 52.

⁸⁹ *Ibidem*, Opinia służbowa, 15 II 1977 r., k. 57.

⁹⁰ *Ibidem*, Notatka służbowa dot. przebiegu służby w organach MO kpt. Władysława Imbrasa, 9 VI 1977 r., k. 59.

⁹¹ AIPN Wr, 0126/1847, Akta osobowe Romana Dawidowskiego, Opinia służbowa kpt. Romana Dawidowskiego, 20 I 1974 r., k. 20.

zainteresowania aparatu bezpieczeństwa oraz gromadził, opracowywał i wtórnie udostępniał informacje i materiały będące plonem działalności poszczególnych pionów. Zdarzały się jednak przypadki aktywnego włączania się jego funkcjonariuszy do pracy operacyjnej czy śledczej we współpracy z kompetentnymi pionami aparatu bezpieczeństwa. Dobrym tego przykładem są działania podjęte przez SB w reakcji na detonację ładunku wybuchowego w auli Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, dokonaną w październiku 1971 r. przez Jerzego Kowalczyka.

Sprawą tą zajmowała się powołana specjalnie grupa operacyjno-śledcza o krypt. „Mrowisko”. W pionie operacyjnym jednym z jej członków został kpt. Władysław Imbras, kierownik Sekcji 2 Wydziału „C” KW MO w Opolu⁹². Na potrzeby czynności operacyjno-śledczych Wydział „C” KW MO sporządzał wykazy osób rozpracowywanych aktualnie bądź w przeszłości przez SB i mogących mieć jakiś związek ze sprawą, mających wiedzę pirotechniczną lub dostęp do materiałów wybuchowych. Wydziałowi temu zlecono również opracowanie wykazu „agentury wykorzystywanej operacyjnie w latach ubiegłych w ramach zagadnienia niemieckiego rewizjonizmu – celem wyłonienia spośród nich kandydatów” kwalifikujących się do wykorzystania w sprawie wybuchu w auli⁹³.

Specyficznym obszarem działalności Wydziału „C” KW MO / WUSW w Opolu było opracowywanie tzw. faktologii, zawierających analizę i zwięzłe omówienie wybranych spraw operacyjnych, których akta znajdowały się w zasobie archiwalnym wydziału. Zajmował się tym m.in. wspomniany kpt. Henryk Kozimala, były funkcjonariusz pionu III SB, kierownik sekcji Wydziału „C” KW MO / WUSW w latach 1980–1983. Powierzono mu tego rodzaju zadania ze względu na jego bogate doświadczenie zawodowe i życiowe⁹⁴. Autorami faktologii opracowywanych w tym samym wydziale byli również por. Stanisław Śladowski⁹⁵, kpt. Zenon Ziółkowski

⁹² AIPN Wr, 065/67, cz. 1, Wykaz pracowników grupy operacyjno-śledczej krypt. „Mrowisko”, 15 X 1971 r., k. 86 (PDF).

⁹³ *Ibidem*, Raport dla naczelnika Wydziału III Departamentu II MSW, 6 XII 1971 r., k. 274, 275. O spowodowanie wybuchu w auli opolskiej WSP podejrzewano początkowo m.in. proniemiecko nastawionych Ślązaków, jednak sprawcą okazał się ostatecznie Jerzy Kowalczyk, pochodzący z północnego Mazowsza. Podejrzenia w stosunku do osób zajmujących postawę proniemiecką znalazły częściowe potwierdzenie w treści zebranych przez SB materiałów operacyjnych. Materiały na temat Kowalczyka mówiły m.in.: „Zachwyca się wszystkim, co niemieckie: muzyką, kulturą, porządkiem, gospodarnością, czystością i skromnością kobiet niemieckich. Usprawiedliwia Hitlera za wywołanie wojny i mordowanie ludzi, czynił to, zdaniem figuranta, dla »wielkiej sprawy«, w której takie »szczegóły« nie odgrywają roli. [...] Wyraża również swoją aprobatę co do metod stosowanych przez Hitlera wobec Żydów”. Zob. *Bracia polscy oczami UB i SB. Historia braci Kmiołków i Kowalczyków zapisana w aktach komunistycznych służb*, red. J. Suchecki, W. Ukleja, J. Zalewski, Konin 2023, s. 281. Oczywiście nie ma pewności co do wiarygodności tego typu stwierdzeń, a ich weryfikacja jest w chwili obecnej niemożliwa. Należałoby zatem traktować je z wielką ostrożnością i w żadnym razie nie postrzegać ich jako „prawdy objawionej”. Niestety, redaktorzy przywołanego wyboru dokumentów w ogóle nie poruszyli tej kwestii i pozostawili kontrowersyjne informacje na temat poglądów Jerzego Kowalczyka bez jakiegokolwiek komentarza.

⁹⁴ AIPN Wr, 0126/1854, Akta osobowe Henryka Kozimali, Opinia służbowa za okres 17 XI 1978 – 15 III 1982 r., 29 III 1982 r., k. 38.

⁹⁵ AIPN, 0184/21, Charakterystyka nr 21/79 bandy terrorystyczno-rabunkowej pn. „grupa z Gościęcina”,

(pracujący w pionach archiwalnych UB i SB już od 1951 r.)⁹⁶ oraz kpt. rez. Wacław Pałasz, były funkcjonariusz UB i SB, pracujący wcześniej w pionie II i pionie paszportowym⁹⁷.

Funkcjonariusze pionu „A” SB bywali kierowani do pracy w placówkach dyplomatycznych PRL. Zadanie takie otrzymał również mjr Bronisław Kaczanowski, kierownik Samodzielnej Sekcji „A” KW MO / WUSW w Opolu w latach 1979–1986, a wcześniej, od lutego 1976 r., zastępca naczelnika Wydziału „C” KW MO. Od końca października 1986 do końca marca 1989 r. pracował on jako szyfrant (formalnie jako attaché) w ambasadzie PRL w Ankarze⁹⁸.

Byli funkcjonariusze pionów „A” i „C” SB w warunkach przełomu politycznego

W maju 1990 r. – na mocy ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa z 6 kwietnia tegoż roku – została ostatecznie zlikwidowana cała struktura SB⁹⁹, byli funkcjonariusze mogli się jednak ubiegać o przyjęcie do pracy w Policji i UOP¹⁰⁰. W woj. opolskim wyniki wszczętego w tej sprawie postępowania kwalifikacyjnego przedstawiały się rozmaicie w zależności od pionu SB. Jeżeli chodzi o byłych funkcjonariuszy pionów „A” i „C”, to potraktowano ich w sposób wybitnie uprzywilejowany. Procedurę kwalifikacyjną przeszli z pozytywnym wynikiem st. chor. Władysław Podgórski, st. sierż. Urszula Pluta i sierż. sztab. Ewa Pytka z pionu „C”. Wojewódzka Komisja Kwalifikacyjna w Opolu uznała ich za osoby nadające się do pracy w Policji lub UOP¹⁰¹. Również por. Władysław Śliwa, ostatni kierownik Samodzielnej Sekcji „A”, został pozytywnie zaopiniowany jako kandydat do obu nowych służb¹⁰². Stan odnoszących akt osobowych sugeruje, że swoje miejsce w nowych służbach – oprócz wspomnianych Podgórskiego i Pytki z byłego Wydziału „C” WUSW w Opolu – znaleźli

pow. Koźle, 2 VII 1979 r.; AIPN, 0184/26, t. 1, Charakterystyka nr 26/79 nielegalnej organizacji występującej pod nazwą Wolność i Niezawisłość – WiN, 16 XII 1979 r., k. 39; AIPN Wr, 09/1189, Charakterystyka nr 48/80 nielegalnej organizacji młodzieżowej pn. „Młodzieżowa Armia Krajowa – MAK”, 29 XII 1980 r., k. 6.

⁹⁶ AIPN Wr, 09/1230, Charakterystyka nr 29/79 nielegalnej młodzieżowej grupy pn. „Młodzieżowa Armia Krajowa”, 4 X 1979 r., k. 3; AIPN Wr, 09/1243, Charakterystyka nr 25 bandy terrorystyczno-rabunkowej pod dowództwem Patera Kazimierza, 10 IX 1979 r., k. 6.

⁹⁷ AIPN Wr, 09/1177, Charakterystyka nr 23/79 nielegalnej młodzieżowej grupy pn. „Fanfara”, 11 VIII 1979 r., k. 5; AIPN Wr, 0251/6, Akta osobowe Wacława Pałasa, Przebieg służby (pracy), k. 36; *ibidem*, Przebieg służby, k. 37–40.

⁹⁸ AIPN Wr, 0126/1937, Akta osobowe Bronisława Kaczanowskiego, Ocena pracownika za okres 30 X 1986 – 31 III 1989 r., k. 26; *ibidem*, Notatka służbowa, 14 VI 1989 r., k. 29.

⁹⁹ R. Leśkiewicz, *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1, s. 176–178; P. Piotrowski, *Struktura organizacyjna Służby Bezpieczeństwa [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 58.

¹⁰⁰ T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019, s. 194–195; R. Leśkiewicz, *Od Służby Bezpieczeństwa...*, s. 178–182.

¹⁰¹ AIPN Wr, 0163/83, t. 2, Akta osobowe Urszuli Pluty, Opinia, b.d., 1990 r., k. 1; AIPN Wr, 0163/84, t. 2, Akta osobowe Władysława Podgórskiego, Opinia, [1990 r.], k. 1; AIPN Wr, 0163/87, t. 2, Akta osobowe Ewy Pytki, Opinia, [1990 r.], k. 1.

¹⁰² Wykaz funkcjonariuszy podlegających weryfikacji, 1990 r. – kserokopia w zbiorach prywatnych autora.

m.in. Alicja Jacuk, Danuta Kubik i Wojciech Majchrzak z byłej Samodzielnej Sekcji „A” WUSW.

Miało to związek z zajęciem przez ówczesne władze państwowe ogólnie przychylnego stanowiska do byłych struktur pionów „A” i „C” SB. W lutym 1990 r. dotychczasowe Biuro „A” MSW, o strukturze organizacyjnej rozbudowanej w październiku poprzedniego roku do dziesięciu wydziałów, zostało przemianowane na Biuro Szyfrów MSW, a z początkiem sierpnia 1990 r. jednostka ta została przekształcona w Biuro Szyfrów UOP¹⁰³. W sierpniu 1990 r. na bazie byłego Biura „C” MSW utworzono Biuro Ewidencji i Archiwum UOP, Centralne Archiwum MSW oraz Biuro Informatyki Komendy Głównej Policji¹⁰⁴.

Podsumowanie

Piony „A” i „C” SB, podobnie jak inne piony pomocnicze aparatu bezpieczeństwa, można zaliczyć na najtrwalszych elementów dziedzictwa okresu stalinowskiego w społeczno-politycznej rzeczywistości PRL. W sensie organizacyjno-kadrowym stanowiły one prostą kontynuację realizujących analogiczne zadania pionów UB. Nie przechodziły tak gruntownych przeobrażeń organizacyjnych jak inne piony aparatu bezpieczeństwa. W całym okresie 1957–1990 nie utraciły nic ze swojego potencjału z lat poprzednich, a nawet się wzmocniły, zwłaszcza pod względem zawodowego przygotowania i poziomu wykształcenia kadr. Ich działalność w istotnej mierze warunkowała możliwość efektywnej pracy pionów operacyjnych SB. W tym sensie piony te miały swój udział, aczkolwiek pośredni, również w podejmowanych przez SB działaniach o charakterze represyjnym i prewencyjnym. Mimo to były piony „A” i „C” SB w znacznym stopniu znalazły swoją kontynuację w nowych służbach państwowych, powołanych do życia w 1990 r.

¹⁰³ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 3, s. 33.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 35.

Aneks 1. Kierownictwo pionów „A” i „C” SB w województwie opolskim

Pion SB	Imię i nazwisko	Funkcja pełniona w danym pionie SB	Zatrudnienie w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Praca w danym pionie UB/SB	Praca w innych pionach pomocniczych UB/SB
„A”	Matylda Mroczek	kierownik samodzielnej sekcji od I 1957 do V 1974	od V 1945	V 1946 – VI 1974	
	Eugeniusz Kinast	kierownik samodzielnej sekcji od VI 1974 do X 1979 r.	od III 1960 r.	VI 1974 – X 1981 ¹⁰⁵	pion „T” od IX 1962 do V 1974 i ponownie od XI 1981 do XI 1989 r.
	Bronisław Kaczanowski	kierownik samodzielnej sekcji od XII 1979 do X 1986 r.	od IX 1963 r.	XII 1979 – X 1986	pion „C” od II 1976 do XII 1979 i ponownie od I 1987 do X 1989 r.
	Władysław Śliwa	kierownik samodzielnej sekcji od IV 1987 do VII 1990 r.	od X 1965 r.	IV 1975 – VII 1990	
„C”	Mieczysław Świdorski	naczelnik wydziału od I 1957 do IX 1963 r.	od IV 1945 r.	X 1952 – IX 1963	
	Władysław Lach	naczelnik wydziału od X 1963 do IX 1973 r.	od VIII 1945 r.	X 1963 – IX 1973	
	Józef Drewniak	kierownik sekcji od III 1957 r., zastępca naczelnika wydziału od V 1967 do X 1970 r., naczelnik wydziału od X 1973 do VI 1980 r.	od VIII 1953 r.	I 1957 – X 1970, X 1973 – VI 1980	
	Gustaw Podgórski	zastępca naczelnika wydziału od XII 1979 r., naczelnik wydziału od VII 1980 do VI 1990 r.	od IX 1953 r.	XII 1979 – VI 1990	
	Fryderyk Wachowski	zastępca naczelnika wydziału od XI 1970 do I 1976 r.	od XI 1950 r.	XI 1970 – I 1976	
	Bronisław Kaczanowski	zastępca naczelnika wydziału od II 1976 do XII 1979 r.	od IX 1963 r.	II 1976 – XII 1979, I 1987 – X 1989	
	Józef Macewicz	zastępca naczelnika wydziału od IX 1980 do III 1989 r.	od X 1966 r.	IX 1980 – III 1989	
	Jacek Klepacz	zastępca naczelnika wydziału od IV 1989 do VII 1990 r.	od IX 1972 r.	IV 1989 – VII 1990	

Źródła: Akta osobowe funkcjonariuszy o sygnaturach AIPN 0194/1575 i AIPN Wr: 0126/1653, 0126/1780, 0126/1886, 0126/1937, 0126/1944, 0126/1560, 0126/1924, 0126/2000, 0126/2056, Pf 257/3; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 121, 122; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 216, 217.

¹⁰⁵ Od października 1979 do października 1981 r. zatrudniony w Biurze „A” MSW.

Aneks 2. Przygotowanie zawodowe funkcjonariuszy pionów „A” i „C” SB w województwie opolskim (przykłady)

A. Funkcjonariusze przeszkoleni zawodowo w trybie szkoły operacyjnej lub w formie kursów

Szkoła/kurs ukończony przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia szkoły lub kursu)	Pion
Międzywojewódzka Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach	Stanisław Wojtarowicz (1946 r.)	„A”, „W”
	Roman Hajdo (1947 r.)	„C”
Międzywojewódzka Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu	Eugeniusz Siedziako (1952 r.)	„C”
Kurs pracowników operacyjnych aparatu bezpieczeństwa	Teodor Walkowiak (1949 r.)	„C”
Kurs szyfrantów i foto w Centrum Wyszkożenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Legionowie	Stanisław Wojtarowicz (1948 r.)	„C”
Kurs szyfrantów	Eugeniusz Kinast (1974 r.)	„A”, „T”
Kurs pionu „C” w Kętrzynie	Zygmunt Jezierski (1953 r.)	„A”
Kurs specjalistyczny Biura „C” MSW	Irena Antosik (brak bliższych danych)	„B”, „C”
	Roman Dawidowski (1963 r.)	„C”
	Teodor Walkowiak (1969 r.)	„C”
Kurs w zakresie prowadzenia czynności dochodzeniowych	Roman Hajdo (1962 r.)	„C”
	Eugeniusz Siedziako (1958 r.)	„C”
Kurs podoficerski MO	Urszula Pluta (1979 r.)	„C”
	Janina Rozwandowicz (1979 r.)	„C”

B. Absolwenci resortowych szkół oficerskich oraz studiów podyplomowych

Studium ukończone przez funkcjonariusza	Nazwisko i imię funkcjonariusza (rok ukończenia studium)	Pion
Dwuletnia Szkoła Oficerska CW MBP	Władysław Imbras (1951–1953)	„C”
	Zenon Ziółkowski (1949–1951) ¹	„C”
Dwuletnia Szkoła Oficerska MO	Eugeniusz Siedziako (1959–1961)	„C”
Roczna Szkoła Oficerów SB CW MSW	Roman Hajdo (1957/1958)	„C”
Roczna Szkoła Oficerów Techniki Operacyjnej CW MSW	Eugeniusz Kinast (1961/1962)	„A”, „T”
Studium Podyplomowe Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie	Władysław Śliwa (1983 r.)	„A”

¹ Szkoły ostatecznie nie ukończył z powodów zdrowotnych.

C. Absolwenci resortowych szkół podoficerskich

Imię i nazwisko funkcjonariusza	Pion SB	Rok ukończenia szkoły
Alicja Jacuk	„A”	1988
Wojciech Majchrzak	„A”	1967
Krystyna Ogórek z d. Dziura	„A”	1983

D. Funkcjonariusze, którzy zdali eksternistycznie egzamin na stopień młodszego chorążego

Imię i nazwisko funkcjonariusza	Pion SB	Data zdania egzaminu
Alicja Jacuk	„A”	1989
Danuta Kubik	„A”	1989
Wojciech Majchrzak	„A”	1978
Janina Rozwandowicz	„C”	1985
Krystyna Ogórek z d. Dziura	„A”	1989

Źródła: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0126/1651, 0126/1784, 0126/1801, 0126/1805, 0126/1814, 0126/1847, 0126/1906, 0126/1944, 0126/2059, 0163/83, 0251/24, 0251/25, 292/91, 357/112, 669/59, PF 257/3, PF 258/6.

Aneks 3. Wykształcenie cywilne funkcjonariuszy pionów „A” i „C” SB w województwie opolskim (przykłady)

A. Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z wykształceniem średnim (przykłady)

Rodzaj wykształcenia	Imię i nazwisko funkcjonariusza, bliższa charakterystyka posiadanego wykształcenia lub ukończonej szkoły oraz data przyjęcia do służby w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Pion SB
Wykształcenie średnie ogólne	Roman Dawidowski, 1962 r.	„C”
	Zygmunt Mackiewicz, 1981 r. ²	„C”
	Krystyna Ogórek z d. Dziura, 1970 r.	„A”
	Urszula Pluta, 1978 r.	„C”
	Janina Rojewska, 1960 r.	„C”
Wykształcenie średnie zawodowe, w tym:	absolwenci	
	techników	
	Wojciech Majchrzak, technik energetyk, 1987 r.	„A”
	Eugeniusz Kinast, technik telekomunikacji, 1960 r.	„A”, „T”
	Władysław Imbras, technik hutnik, 1959 r.	„C”
	Henryk Kozimała, technik hutnik, 1959 r.	„C”
	Gustaw Podgórski, technik hutnik, 1959 r.	„C”

² Pracownik cywilny, zatrudniony na połowie etatu w archiwum Wydziału „C” KW MO / WUSW w Opolu.

Rodzaj wykształcenia		Imię i nazwisko funkcjonariusza, bliższa charakterystyka posiadanego wykształcenia lub ukończonej szkoły oraz data przyjęcia do służby w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Pion SB
		Fryderyk Wachowski, technik hutnik, 1959 r.	„C”
		Janina Rozwandowicz, technik ekonomista, 1978 r.	„C”
	absolwenci liceów zawodowych	Bronisław Kaczanowski, liceum pedagogiczne, studium nauczycielskie, 1963 r.	„A”, „C”
		Danuta Kubik, medyczne studium zawodowe, 1986 r.	„A”

B. Osoby, które uzyskały wykształcenie średnie w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa

Rodzaj wykształcenia	Imię i nazwisko funkcjonariusza (bliższa charakterystyka posiadanego wykształcenia lub ukończonej szkoły)	Pion SB	Data uzyskania wykształcenia średniego
Wykształcenie średnie ogólne	Zbigniew Grygiel	„A”	brak bliższych danych
	Roman Hajdo	„C”	przed 1957
	Alicja Jacuk	„A”	1977
	Eugeniusz Siedziako	„C”	brak bliższych danych
	Teodor Walkowiak	„C”	1954
Wykształcenie średnie zawodowe	Henryk Kozimala	„C”	1952
	Władysław Śliwa (technikum elektryczne)	„A”	1967
	Zenon Ziółkowski (technikum ekonomiczne)	„C”	1963
Brak bliższych danych	Irena Antosik	„B”, „C”	brak bliższych danych

C. Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z wykształceniem wyższym

Imię i nazwisko funkcjonariusza, data zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Szkoła wyższa i rok jej ukończenia	Tytuł zawodowy lub kierunek uzyskanego wykształcenia	Pion SB
Stanisław Sładkowski	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, 1967 r.	mgr inż. przemysłu technologii rolno-spożywczej	„C”

D. Osoby, które uzyskały cywilne wykształcenie wyższe w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa

Imię i nazwisko funkcjonariusza, data zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Szkoła wyższa i rok jej ukończenia	Tytuł zawodowy lub kierunek uzyskanego wykształcenia	Pion SB
Bronisław Kaczanowski	brak bliższych danych	wykształcenie wyższe pedagogiczne	„A”, „C”

Imię i nazwisko funkcjonariusza, data zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa lub MO	Szkoła wyższa i rok jej ukończenia	Tytuł zawodowy lub kierunek uzyskanego wykształcenia	Pion SB
Eugeniusz Kinast	1969 r.	wyższe studia ekonomiczne, zaoczne, mgr ekonomii	„A”, „T”
Władysław Lach	WSP w Opolu, 1964 r.	mgr historii	„C”
Gustaw Podgórski	Uniwersytet Wrocławski, 1980 r.	mgr nauk politycznych	
Wojciech Majchrzak	Uniwersytet Wrocławski, studia zaoczne, 1985 r.	mgr administracji	„A”
Władysław Śliwa	Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, 1981 r.	brak bliższych danych	

Źródła: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0216/1651, 0216/1653, 0126/1801, 0126/1805, 0126/1814, 0126/1847, 0126/1854, 0126/1883, 0126/1886, 0126/1906, 0126/1927, 0126/1937, 0126/1944, 0126/2001, 0126/2056, 0126/2059, 0163/83, 0251/24, 0251/25, 292/49, 292/91, 357/112, 669/59, PF 257/3, PF 258/6.

Aneks 4. Poziom wykształcenia cywilnego funkcjonariuszy pionów „A” i „C” SB w województwie opolskim – dane statystyczne

Rodzaj wykształcenia	Pion organizacyjny	
	„A”	„C”
Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z wykształceniem średnim	5	9 ³
Funkcjonariusze, którzy uzyskali wykształcenie średnie w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa	3	5
Osoby zatrudnione w aparacie bezpieczeństwa jako kandydaci z wykształceniem wyższym	—	1
Funkcjonariusze, którzy uzyskali cywilne wykształcenie wyższe w okresie zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa	3	2

Źródła: Akta osobowe funkcjonariuszy SB o sygnaturach AIPN Wr: 0216/1651, 0216/1653, 0126/1801, 0126/1805, 0126/1814, 0126/1847, 0126/1854, 0126/1883, 0126/1886, 0126/1906, 0126/1927, 0126/1937, 0126/1944, 0126/2001, 0126/2056, 0126/2059, 0163/83, 0251/24, 0251/25, 292/49, 292/91, 357/112, 669/59, PF 257/3, PF 258/6.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział we Wrocławiu (AIPN Wr).

Zbiory prywatne autora.

³ Liczba ta obejmuje również czterech funkcjonariuszy, którzy ukończyli Technikum Hutnicze w Zawadzkiem w przerwie pomiędzy zatrudnieniem w UB a ponownym przyjęciem do pracy w SB.

Źródła opublikowane

Bracia polscy oczami UB i SB. Historia braci Kmiółków i Kowalczyków zapisana w aktach komunistycznych służb, red. J. Suchecki, W. Ukleja, J. Zalewski, Konin 2023.

Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów, oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017.

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.

Bereszyński Z., *Piony pomocnicze Służby Bezpieczeństwa w województwie opolskim. Ich potencjał organizacyjno-kadrowy, jego źródła i przemiany oraz wybrane przykłady działalności. Część I. Piony „B”, „T” i „W”, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”* 2024, nr 22.

Hermański S., Jusupović A., Wróblewski T., *Cywilne organy bezpieczeństwa państwa 1956–1990 [w:] Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

Jasiak K., *Kadra WUBP/WUdsBP w Opolu w latach 1950–1956. Wybrane biogramy [w:] Komunistyczny aparat represji i życie społeczne Opolszczyzny w latach 1945–1989. Studia i materiały*, Opole 2012.

Jusupović A., *Ośrodki kształcenia chorążych w MSW. Na przykładzie Szkoły Chorążych pionu obserwacji*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.

Kozłowski T., *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019.

Leśkiewicz R., *Od Służby Bezpieczeństwa do Urzędu Ochrony Państwa*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 1.

Nawrocki Z., *Struktura aparatu bezpieczeństwa [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.

Piotrowski P., *Struktura organizacyjna Służby Bezpieczeństwa [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.

Piotrowski P., *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1.

Netografia

Apolonia Klepacz, <http://ww2.senat.pl/k5/senat/Senator/klepacz.htm>, dostęp 22 V 2025 r.

Zbigniew Bereszyński (ur. 1956) – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dziedzinie historii, badacz niezależny, autor m.in. monografii NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim (2014) oraz Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990 (wyd. 2 – 2019), wyd. niemieckie: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990* (2020).

Zbigniew Bereszyński (b. 1956) – Dr. in History, independent researcher, author of, i.a., the monographs *NSZZ „Solidarność” i rewolucja solidarnościowa na Śląsku Opolskim* [Independent Self-Governing Trade Union “Solidarity” and the Solidarity Revolution in Opole Silesia] (2014) and *Komunistyczny aparat bezpieczeństwa i ludność niemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1990* [The Communist Security Apparatus and the German Population in Upper Silesia in 1945–1990] (2nd ed., 2019), German edition: *Der kommunistische Sicherheitsapparat und die deutsche Bevölkerung in Oberschlesien zwischen 1945 und 1990* (2020).